

Σχολική Διαμεσολάβηση: Καλλιεργώντας την επίλυση συγκρούσεων μέσω της τέχνης και της δημιουργικότητας

Ελένη Δερετζή

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, M.Sc., M.Sc.

ederetzi@sch.gr

► ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη σχολική διαμεσολάβηση ως ένα αποτελεσματικό μέσο διαχείρισης συγκρούσεων, αναδεικνύοντας τις τελευταίες όχι ως εμπόδια, αλλά ως ευκαιρίες μάθησης και προσωπικής ανάπτυξης. Διερευνάται σε βάθος ο μετασχηματιστικός ρόλος της τέχνης και της δημιουργικότητας, συμπεριλαμβανομένων των εικαστικών τεχνών, του θεατρικού παιχνιδιού, της μουσικής και της δημιουργικής γραφής. Αυτές οι προσεγγίσεις αναλύονται ως καταλυτικοί παράγοντες στην προώθηση της ενσυναίσθησης, της συναισθηματικής νοημοσύνης και της αποτελεσματικής επικοινωνίας μεταξύ των μαθητών. Παράλληλα, επισημαίνονται οι πρακτικές προκλήσεις της εφαρμογής τους στο σχολικό περιβάλλον, όπως η επιτακτική ανάγκη για εξειδικευμένη κατάρτιση των εκπαιδευτικών και η κρίσιμη συμβολή σχολικών ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών και εκπαιδευμένων διαμεσολαβητών. Συμπερασματικά, τονίζεται ότι η επιτυχής και βιώσιμη ενσωμάτωση της τέχνης στη σχολική διαμεσολάβηση απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση, με στόχο τη δημιουργία ενός πιο αρμονικού και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος.

Λέξεις-κλειδιά: Σχολική Διαμεσολάβηση, Τέχνη, Επίλυση Συγκρούσεων.

► ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα, οι συγκρούσεις είναι αναπόφευκτο κομμάτι της καθημερινότητας, καθώς το σχολείο λειτουργεί ως μικρόκοσμος της κοινωνίας όπου συνυπάρχουν διαφορετικές προσωπικότητες και πολιτισμικά υπόβαθρα (Khaliq et al., 2014; Valente, Lourenço, & Németh, 2020). Αντί να λογίζονται ως εμπόδια, οι συγκρούσεις μπορούν να αντιμετωπιστούν ως ευκαιρίες για μάθηση, ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και ενίσχυση της ενσυναίσθησης (Moldovan & Bocos, 2022). Σε αυτό το πλαίσιο, η σχολική διαμεσολάβηση αναδεικνύεται ως ένα ισχυρό εργαλείο για την επίλυση διαφορών και την καλλιέργεια περιβάλλοντος συνεργασίας, σεβασμού και κατανόησης (Wrótniak, 2022). Η τέχνη συμβάλλει καθοριστικά στην επίλυση συγκρούσεων, διευκολύνοντας τη μετασχηματιστική μάθηση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων για εποικοδομητική διαχείριση διαφωνιών (Bang, 2016).

Η παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση εξετάζει τη σύγκρουση στο σχολικό περιβάλλον και τη σημασία της σχολικής διαμεσολάβησης. Ιδιαίτερα, εστιάζει στον καινοτόμο ρόλο της τέχνης και της δημιουργικότητας (εικαστικές τέχνες, θεατρικό παιχνίδι, μουσική, δημιουργική γραφή) στη διαμεσολάβηση. Αυτές οι προσεγγίσεις μπορούν να αποτελέσουν γέφυρες επικοινωνίας και έκφρασης, συμβάλλοντας αποτελεσματικά στην επίλυση συγκρούσεων και στην ανάπτυξη ενός αρμονικού

σχολικού κλίματος. Στόχος είναι να αναδειχθεί η διαμεσολάβηση ως μια τέχνη που απαιτεί φαντασία, ενσυναίθηση και την ικανότητα να βλέπουμε πέρα από την επιφάνεια της διαφωνίας.

► ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

Η έννοια της «σύγκρουσης» στο σχολικό πλαίσιο

Το σχολείο λειτουργεί ως ένας κρίσιμος χώρος όπου τα παιδιά αλληλοεπιδρούν καθημερινά, ενισχύοντας τη συντροφικότητα μέσω κοινών εμπειριών και προοπτικών (Khaliq et al., 2014). Οι κοινωνικές δεξιότητες, που περιλαμβάνουν χαρακτηριστικά όπως η ενότητα, η συνέχεια και η συνεργασία, η υπακοή, η υποχωρητικότητα, η πρόοδος, οι αλλαγές -φυσικές, συναισθηματικές και νοητικές- και η κοινωνική προσαρμογή παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των αλληλεπιδράσεων και των σχέσεων των μαθητών/τριών μέσα στο σχολικό περιβάλλον (Khaliq et al., 2014; Lagiou et al., 2021). Σύμφωνα με τη θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης (SL) οι άνθρωποι μαθαίνουν πώς να ενεργούν ο ένας από τον άλλον μέσω της παρατήρησης, της μίμησης και της μοντελοποίησης. Επομένως, το περιβάλλον ενός ατόμου επηρεάζει τη συμπεριφορά του και το αντίστροφο (Whiteside, 2016). Η ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων ξεκινά στην παιδική ηλικία, διαμορφώνεται από τις αλληλεπιδράσεις με τους γονείς, τους ενήλικες και τους/τις συνομηλίκους/ες, επηρεάζοντας την ικανότητα των παιδιών να προσαρμοστούν κοινωνικά και ακαδημαϊκά (Mahardika & Saud, 2020).

Το σχολείο, ως μικρόκοσμος της κοινωνίας, συγκεντρώνει διαφορετικές απόψεις για τον κόσμο, διαφορετικούς τρόπους ύπαρξης, σκέψης και ζωής, αποτελώντας, έτσι, χώρο αναπαράστασης των κοινωνικών διαφορών και τόπο, όπου καθημερινά συμβαίνουν διαφορετικές συγκρούσεις, η αντιμετώπιση των οποίων απαιτεί την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται σωστά τις συγκρούσεις στην τάξη και να εκπαιδεύουν και τους μαθητές τους για τον σκοπό αυτό (Valente et al., 2020).

Η λέξη «σύγκρουση» προέρχεται από το λατινικό «conflictus,-us» με άμεση αναφορά στο «confligere», που μεταφράζεται ως «συγκρούομαι, χτυπάω». Ο κοινωνικός χαρακτήρας της σύγκρουσης εκδηλώνεται στις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις ήδη από τις μικρές ηλικίες, γεγονός που οδήγησε σε ερωτήματα, προβληματισμούς και έρευνες σχετικά με τον διαμορφωτικό αντίκτυπο της σύγκρουσης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον (Moldovan & Bocoș, 2022). Οι συγκρούσεις μεταξύ των παιδιών δημοτικού σχολείου περιλαμβάνουν λεκτική, ψυχική και σωματική βία, που συχνά κλιμακώνεται λόγω διαφορετικών προοπτικών (Ćirić, Pavićević & Ćirić, 2018). Προέρχονται κυρίως από πειράγματα, ενοχλητική συμπεριφορά και σωματικές διαμάχες (Ferreira da Silva, & Vinha, 2017) και εκδηλώνονται εντός ή εκτός της σχολικής τάξης ή είναι εγγενείς στην ανθρώπινη φύση (Valente et al., 2020).

Στα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, οι συγκρούσεις εντός των τάξεων είναι συχνές λόγω των διαφορετικών διαπροσωπικών σχέσεων (Harun-Or-Rashid, 2022), ενώ εξωτερικές πηγές σύγκρουσης μπορεί να προκύψουν από διάφορους παράγοντες, όπως οι αγώνες εξουσίας και οι διαφορετικές πεποιθήσεις (Kushmatova & Olimjonova, 2023). Τέλος, η ανθρώπινη φύση περιλαμβάνει συγκρούσεις που είναι αναπόσπαστο μέρος της ηθικής και συναισθηματικής ανάπτυξης (Kiliç, 2023).

Διάφορες μελέτες υπογραμμίζουν τις διαφορές μεταξύ των φύλων στη συμπεριφορά συγκρούσεων. Τα αγόρια συχνά εμπλέκονται σε διαφωνίες που σχετίζονται με το καθεστώς ή την κυριαρχία, όπως ο ανταγωνισμός στον αθλητισμό, ενώ τα κορίτσια τείνουν να εμπλέκονται σε ζητήματα σχέσεων, όπως το να μοιράζονται μυστικά ή ο κοινωνικός αποκλεισμός (Rillo-Albert, de Ocariz, & Lavega-Burgués 2022). Μελέτες δείχνουν ότι τα κορίτσια παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα αντίστασης στις συγκρούσεις και αυτοεκτίμησης σε σύγκριση με τα αγόρια, δίνοντας έμφαση στη συνεργασία και την αποφυγή στις συγκρούσεις (Kesebir et al., 2020).

Πρακτικές αντιμετώπισης των συγκρούσεων

Η πρόσφατη βιβλιογραφία για τα προγράμματα επίλυσης συγκρούσεων στα δημοτικά σχολεία υπογραμμίζει τη σημασία της έγκαιρης παρέμβασης για την πρόληψη της κλιμάκωσης των συγκρούσεων σε βία (Rembush et al., 2022). Οι δάσκαλοι/ες μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις συγκρούσεις στις τάξεις κατανοώντας τον προγνωστικό αντίκτυπο των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας όπως ο νευρωτισμός, η εξωστρέφεια, η διαφάνεια, η αποδοχή και η υπευθυνότητα στη διαχείριση των συγκρούσεων (Lourenço et al., 2023). Οι δεξιότητες διαχείρισης συγκρούσεων είναι ζωτικής σημασίας κατά την αρχική κατάρτιση των εκπαιδευτικών για τον εποικοδομητικό χειρισμό διαφόρων σχολικών συγκρούσεων (Valente et al., 2020).

Οι μελέτες τονίζουν την αποτελεσματικότητα των εξειδικευμένων δραστηριοτήτων επίλυσης συγκρούσεων στα προγράμματα σπουδών του Δημοτικού Σχολείου, επιδεικνύοντας θετικά αποτελέσματα στην προώθηση των δεξιοτήτων ειρηνικής διαχείρισης συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών/τριών (Cervantes-Barraza, Cabañas-Sánchez, & Reid, 2019). Αυτά τα προγράμματα επικεντρώνονται συνήθως στην ενίσχυση της γνώσης επίλυσης συγκρούσεων, της ενσυναίσθησης, της επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων και των φιλοκοινωνικών συμπεριφορών των μαθητών/τριών (Akgun & Araz, 2014).

Οι πρακτικές επίλυσης συγκρούσεων στο σχολικό περιβάλλον έχουν μελετηθεί εκτενώς σε διάφορες επιστημονικές πηγές. Η έρευνα υπογραμμίζει τη σημασία των καθημερινών μαθημάτων χάριτος και ευγένειας, παρέμβασης ενηλίκων και στρατηγικών επίλυσης συγκρούσεων σε περιβάλλοντα Montessori πρώιμης παιδικής ηλικίας. Τα μαθήματα χάριτος και ευγένειας προσφέρουν την κατάλληλη γλώσσα και στρατηγικές για την επίλυση συγκρούσεων. Η παρατήρηση από τους εκπαιδευτικούς επιτρέπει στα παιδιά να αυτοδιαχειριστούν τις συγκρούσεις και τα ενδυναμώνει ώστε να λύνουν μόνο τους τις διαφορές τους (Andrews, 2017).

Η διαμεσολάβηση στις συγκρούσεις παιδιών

Στο σχολικό περιβάλλον, διακρίνονται δύο τύποι διαμεσολάβησης: Η σχολική διαμεσολάβηση και η διαμεσολάβηση μεταξύ συνομηλίκων. Σκοπός της διαμεσολάβησης είναι η επίτευξη αμοιβαία αποδεκτής συμφωνίας, με τον/τη διαμεσολαβητή/τρια να υποστηρίζει τα μέρη στην εξεύρεση λύσεων και στη δημιουργία νέων αξιών (Wrótniak, 2022; de Souza et al., 2023). Μια βασική εκπαιδευτική πτυχή είναι η ανάληψη ευθύνης για τη συμπεριφορά και τις αποφάσεις, καθώς τα εμπλεκόμενα άτομα οδηγούνται στην εξεύρεση ικανοποιητικής λύσης και δεσμεύονται

να τηρήσουν τους συμφωνηθέντες όρους, γεγονός που προάγει την αλλαγή και την αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων (Wolk, 2022; Wrótniak, 2022).

Η διαμεσολάβηση στην εκπαίδευση αποτελεί μια εθελοντική και εμπιστευτική διαδικασία επίλυσης διαφορών μεταξύ εκπαιδευτικών, διευθυντών/ντριών, μαθητών/τριών και γονέων (Wrótniak, 2022). Ενισχύει τη συνεργασία μέσω της καθοδήγησης ενός/μίας αμερόληπτου/ης διαμεσολαβητή/τριας (Yuferova, Koryakontseva, & Bugaichuk, 2021), υπερβαίνοντας τα επικοινωνιακά εμπόδια και οδηγώντας σε αμοιβαία ικανοποιητικές συμφωνίες (Wrótniak, 2022).

Επιπρόσθετα η διαμεσολάβηση μεταξύ συνομηλίκων είναι μια βιώσιμη επιλογή για την αντιμετώπιση σχολικών συγκρούσεων. Παρέχει στους/στις μαθητές/τριες μια εναλλακτική λύση πέρα από την αυτοεπίλυση ή την αναφορά σε ενήλικες, δίνοντάς τους μεγαλύτερη φωνή στα προβλήματά τους (Whiteside, 2016). Ως εργαλείο πρόληψης ανεπιθύμητων κοινωνικών φαινομένων και επίλυσης συγκρούσεων μέσω συμφιλίωσης (Lešková & Haburajoná, 2023), η διαμεσολάβηση μεταξύ συνομηλίκων συμβάλλει στη διαμόρφωση υπευθυνότητας, ανεκτικότητας, αξιών και ηθικής. Εστιάζει στην ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων και ενσυναίθησης, καθιστώντας τους νέους ευαίσθητους μεταξύ τους (Wojtanowicz, 2016; Wrótniak, 2022). Πρόκειται για μια εθελοντική και εμπιστευτική διαδικασία μεταξύ μαθητών/τριών, με την παρουσία δύο αμερόληπτων και εκπαιδευμένων διαμεσολαβητών/τριών-μαθητών/τριών (Wrótniak, 2022).

Η σημασία της απολογίας στη σχολική διαμεσολάβηση είναι καθοριστική και αποτελεί υποχρεωτικό μέρος της διαδικασίας, καθώς οι μαθητές/τριες αντιλαμβάνονται την εξομολόγηση και τη συγγνώμη ως αναγνωρίσιμες ενέργειες, οι οποίες πρέπει να εκπληρώνουν θεσμικές προσδοκίες για να είναι αποτελεσματικές. Η ειλικρίνεια στην απολογία αποσκοπεί στην έκφραση μεταμέλειας και στη διευκόλυνση της συγχώρεσης, ενώ η ισορροπία στοχεύει στη διαπροσωπική ισότητα. Η προετοιμασία της συγγνώμης, καθ' όλη τη διάρκεια της διαμεσολάβησης, είναι μια έντονη και απαιτητική διαδικασία (Korpela, Kurhila, & Stevanovic, 2022).

Η εφαρμογή προγραμμάτων διαμεσολάβησης από ομότιμους όχι μόνο επιλύει αποτελεσματικά τις συγκρούσεις, αλλά και προωθεί μια κουλτούρα υγιούς συνύπαρξης, αποτρέποντας την απειθαρχία και τη βία στα σχολεία (Wolk, 2022). Οι μαθητές/τριες δείχνουν αυξημένο ενδιαφέρον να γίνουν διαμεσολαβητές συνομηλίκων, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο αυτή για προσωπικές και σχολικές συγκρούσεις (Mota, Lando, & Nascimento, 2022). Έτσι, η διαμεσολάβηση από ομότιμους αναδεικνύεται σε ένα πολύτιμο εργαλείο που προάγει τον διάλογο, τον σεβασμό και την αμοιβαία κατανόηση στη σχολική κοινότητα (Kiriazis & Hadzilacos, 2022).

► Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Εικαστικές τέχνες και δημιουργική έκφραση

Οι εικαστικές τέχνες χρησιμεύουν ως ένα ισχυρό, μη λεκτικό μέσο για τα παιδιά να εκφράσουν συναισθήματα και σκέψεις που είναι δύσκολο να διατυπωθούν προφορικά. Μέσα από διάφορες μορφές όπως η ζωγραφική, το κολλάζ και η γλυπτική, τα παιδιά μπορούν να απεικονίσουν συγκρούσεις, να εξερευνήσουν διαφορετικές προοπτικές και να συμμετάσχουν στη δημιουργική επίλυση προβλημάτων (Kind, 2016). Η οπτική επικοινωνία, συμπεριλαμβανομένης της τέχνης, είναι απαραίτητη για τη γνωστική

ανάπτυξη των παιδιών και λειτουργεί ως φυσικό μέσο έκφρασης (Dickinson & Schaffer, 1991). Η δημιουργική διαδικασία ενθαρρύνει την αυτοέκφραση και την κριτική σκέψη, επιτρέποντας στους/στις νέους/ές μαθητές/τριες να εξερευνήσουν διαφορετικές οπτικές γωνίες και να κάνουν συνδέσεις μεταξύ των καλλιτεχνικών τους προσπαθειών και του κόσμου (Shulsky & Kirkwood, 2015). Αυτή η δημιουργική διαδικασία όχι μόνο προάγει την αυτοέκφραση αλλά και ενισχύει την ενσυναίσθηση, επιτρέποντας στα παιδιά να κατανοήσουν διαφορετικές προοπτικές και να ανταπεξέλθουν στις συγκρούσεις (Dickinson & Schaffer, 1991). Έτσι, οι εικαστικές τέχνες διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο βοηθώντας τα παιδιά να επικοινωνούν και να επιλύουν αποτελεσματικά τις διαφωνίες (Kind, 2016).

Μία σημαντική πτυχή είναι η συναισθηματική έκφραση και θεραπεία. Οι εικαστικές τέχνες προσφέρουν μια ισχυρή, θεραπευτική διέξοδο για τα παιδιά, ειδικά για όσα έχουν βιώσει τραυματικές καταστάσεις, όπως ένοπλες συγκρούσεις, φυσικές καταστροφές ή σοβαρές προσωπικές απώλειες. Μέσω της τέχνης, τα παιδιά μπορούν να εκφράσουν δύσκολα συναισθήματα, όπως τη θλίψη και το άγχος, χρησιμοποιώντας συχνά τα χρώματα ως μέσο μετάδοσης των συναισθημάτων τους (No, 2024a). Για παράδειγμα, έρευνες έχουν δείξει ενδιαφέροντα μοτίβα: παιδιά που έχουν εκτοπιστεί από περιοχές συγκρούσεων (π.χ., λόγω πολέμου) μπορεί να χρησιμοποιούν ζωντανά, φωτεινά χρώματα στις ζωγραφιές τους, υποδηλώνοντας συχνά την ανθεκτικότητά τους και την ικανότητά τους να διατηρούν την ελπίδα παρά τις αντιξοότητες. Αντίθετα, άλλα παιδιά που ζουν σε σταθερό περιβάλλον, αλλά έχουν βιώσει πρόσφατο, σοβαρό τραύμα, ενδέχεται να επιλέγουν μονόχρωμες, πιο άτονες αποχρώσεις, οι οποίες μπορεί να αντικατοπτρίζουν τη θλίψη, την ψυχική δυσφορία ή την αίσθηση κενού που προκαλεί το τραύμα. Αυτή η παρατήρηση αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι εικαστικές τέχνες διευκολύνουν τη συναισθηματική έκφραση και κατανόηση, συμβάλλοντας ενδεχομένως στην επίλυση εσωτερικών συγκρούσεων και στην ανάπτυξη ενσυναίσθησης. Προσαρμοσμένες παρεμβάσεις που βασίζονται στην τέχνη μπορούν να αντιμετωπίσουν τις μοναδικές συναισθηματικές ανάγκες αυτών των παιδιών, προωθώντας τη θεραπεία και την αυτοέκφραση (No, 2024a). Ειδικότερα, το σχέδιο έχει αποδειχθεί αποτελεσματικό θεραπευτικό εργαλείο για εφήβους σε περιοχές που πλήττονται από συγκρούσεις. Τούς επιτρέπει να εκφράζουν πολύπλοκα συναισθήματα μη λεκτικά, μειώνοντας τη θλίψη και την ανησυχία, ενώ παράλληλα ενισχύει την ευτυχία και την ψυχική ηρεμία (No, 2024b). Μέσω της οπτικής δημιουργίας, τα παιδιά μπορούν να εξωτερικεύσουν συναισθήματα όπως το άγχος και η απογοήτευση, συμβάλλοντας στη μείωση της έντασης (Athanasakou, 2024). Η καλλιτεχνική θεραπεία αποτελεί ένα ζωτικό μη λεκτικό εργαλείο επικοινωνίας για επιζώντες από τραύματα, επιτρέποντάς τους να εκφράζουν συναισθήματα και εμπειρίες όταν οι λέξεις είναι ανεπαρκείς, διευκολύνοντας έτσι τη συναισθηματική επεξεργασία και μειώνοντας την ψυχολογική δυσφορία (Kakungulu, 2024). Επιπλέον, για παιδιά με Διαταραχή Φάσματος Αυτισμού (ASD), οι εικαστικές τέχνες ενισχύουν την επικοινωνία και τη συναισθηματική έκφραση, καθώς η συμμετοχή στην τέχνη τούς επιτρέπει να εκφράσουν πολύπλοκες συναισθηματικές καταστάσεις μη λεκτικά, προάγοντας την αυτοέκφραση, ενισχύοντας την κοινωνική αλληλεπίδραση και την αυτοεκτίμηση και βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής τους (Round et al., 2017).

Μια άλλη κρίσιμη πτυχή είναι η γνωστική και δημιουργική ανάπτυξη. Η ενασχόληση με τις εικαστικές τέχνες ενισχύει την κριτική σκέψη, τη δημιουργικότητα και την πολιτιστική κατανόηση, επιτρέποντας στους/στις μαθητές/τριες να αναλύουν αποτελεσματικά την οπτική γλώσσα (Voz & Voz, 2025). Η δημιουργία τέχνης είναι

συχνά μια έκφραση των εμπειριών, των ιδεών, των ανησυχιών και των ελπίδων του καλλιτέχνη, επιτρέποντας στα παιδιά να απεικονίσουν συναισθήματα και σκέψεις που μπορεί να είναι δύσκολο να εκφραστούν (Shulsky & Kirkwood, 2015). Μέσω της τέχνης, τα παιδιά μπορούν να αναπαραστήσουν τον κόσμο τους, να απεικονίσουν συναισθήματα και να εξερευνήσουν πολύπλοκες ιδέες που μπορεί να είναι δύσκολο να διατυπωθούν προφορικά (Dickinson & Schaffer, 1991). Αυτή η ανακλαστική διαδικασία μπορεί να βοηθήσει στη μείωση της έντασης και του στρες, προωθώντας την ενσυναίσθηση και την κατανόηση, οι οποίες είναι βασικές δεξιότητες στην επίλυση συγκρούσεων και τη διαμεσολάβηση (Shulsky & Kirkwood, 2015).

Τέλος, οι πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες διαμορφώνουν τον ορισμό και την πρακτική των εικαστικών τεχνών, που περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων όπως η ζωγραφική, η γλυπτική και το κολλάζ. Αυτές οι δραστηριότητες επιτρέπουν στα παιδιά να ασχοληθούν με την αισθητική εξερεύνηση και να επικοινωνούν αποτελεσματικά τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους. Μέσα από τη συνεργατική διαδικασία της τέχνης, ενισχύεται η αμοιβαία κατανόηση και η ικανότητα για διαπροσωπική σκέψη, γεγονός που εμπλουτίζει τις μαθησιακές εμπειρίες και τη συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών (Kind, 2016).

Θεατρικό παιχνίδι και παιχνίδι ρόλων

Τα παιχνίδια ρόλων, όπως προσομοιώσεις και διαδικτυακά παιχνίδια για πολλούς παίκτες, παίζουν σημαντικό ρόλο στην επίλυση συγκρούσεων στα σχολεία. Η έρευνα δείχνει ότι οι προσομοιώσεις ενισχύουν τις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων των μαθητών/τριών, τα κίνητρα και την κατανόηση σύνθετων θεμάτων (Wehlan & Reinke, 2023). Τα παιχνίδια προσομοίωσης παιχνιδιού ρόλων, όπως το ACCORD, που αναπτύχθηκαν ως εργαλεία ηλεκτρονικής μάθησης, παρέχουν μια πλατφόρμα στους/στις εκπαιδευτικούς για την προώθηση της επίλυσης συγκρούσεων εντός σχολικών πλαισίων (Dell' Aquila et al., 2020).

Τα παιχνίδια ρόλων ακόμη βελτιώνουν την επίλυση συγκρούσεων στα σχολεία προωθώντας την κοινωνική αλληλεπίδραση και ενισχύοντας τις προσωπικές ικανότητες μεταξύ των μαθητών, προωθώντας θετικές σχέσεις και θετική αυτοαντίληψη (Sousinha & de Almeida, 2019). Επιπλέον, διαδικτυακά παιχνίδια για πολλούς παίκτες, όπως το Minecraft, προσφέρουν ποικίλα οφέλη στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης συγκρούσεων μέσω δομημένου και μη δομημένου παιχνιδιού, που διευκολύνονται από συντονιστές και μέντορες (Dell' Aquila et al., 2020).

Τέλος, το κουκλοθέατρο ενισχύει το γνωστικό υπόβαθρο στην επίλυση συγκρούσεων στους/στις μαθητές/τριες δημοτικού, ιδιαίτερα στην κατανόηση των διαφωνιών μεταξύ φίλων και την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης. Επομένως, επισημαίνεται η ανάγκη συνεχούς έμφασης σε τέτοιες δραστηριότητες (Rembush et al., 2022).

Μουσική και κίνηση

Η μουσική, ο ρυθμός και η κίνηση αποτελούν δυναμικά μέσα στη διαμεσολάβηση συγκρούσεων, προσφέροντας εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης και επικοινωνίας. Αυτές οι δραστηριότητες βοηθούν τα παιδιά να εκτονώσουν συσσωρευμένα συναισθήματα και να εκφράσουν όσα δυσκολεύονται να πουν με λόγια. Μέσω της συμμετοχής σε ρυθμικές και κινητικές δραστηριότητες, τα παιδιά μπορούν να βρουν

έναν κοινό ρυθμό, δημιουργώντας γέφυρες κατανόησης και συνεργασίας, γεγονός που συμβάλλει στη μείωση της έντασης και στην οικοδόμηση ενός περιβάλλοντος εμπιστοσύνης (Harper, 2017).

Μία σημαντική πτυχή είναι η συναισθηματική έκφραση μέσω της κίνησης. Η κίνηση και οι ρυθμικές δραστηριότητες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη του παιδιού, καθώς τού δίνουν τη δυνατότητα να εξερευνήσει τις φυσικές του ικανότητες και να εκφράσει τα συναισθήματά του. Η συμμετοχή σε αυτές τις δραστηριότητες μπορεί να ενισχύσει την εμπιστοσύνη και να μειώσει τις εσωτερικές συγκρούσεις, διευκολύνοντας τη θετική αλληλεπίδραση με τους ομότιμους (Treewong, 2022). Επιπλέον, οι δραστηριότητες κίνησης και τραγουδιού στην πρώιμη παιδική ηλικία διευκολύνουν την ανάπτυξη της γλώσσας, προσφέροντας στα παιδιά τη δυνατότητα να εκφράζουν συναισθήματα και να ενισχύουν τις δεξιότητες επικοινωνίας. Αυτές οι δραστηριότητες προάγουν την εμπιστοσύνη, την ανάληψη κινδύνων και τη συνεργασία, προωθώντας ένα υποστηρικτικό περιβάλλον για συναισθηματική έκφραση και κατανόηση (Palupi, Hafidah, & Karsono, 2019). Παράλληλα, παρεμβάσεις που βασίζονται σε κρουστά και ρυθμούς επηρεάζουν θετικά τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες των παιδιών, ενισχύοντας τη συνεργασία και τις φιλοκοινωνικές αλληλεπιδράσεις, επιτρέποντας την έκφραση συναισθημάτων, την οικοδόμηση κοινότητας και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης (Woods, 2023).

Μια άλλη κρίσιμη πτυχή είναι η μουσική ως εργαλείο επίλυσης συγκρούσεων. Η μουσικοθεραπεία έχει αποδειχθεί ότι βοηθά τα παιδιά να εκφράσουν συναισθηματικές καταστάσεις και να διαχειριστούν την επιθετικότητα, ιδιαίτερα σε διαφορετικές αίθουσες διδασκαλίας με πληθυσμούς μεταναστών/τριών. Η δημιουργική μουσική εμπλοκή προάγει τον σεβασμό και την αποδοχή των διαφορών, καταρρίπτοντας τα πολιτιστικά εμπόδια. Η μουσικοθεραπεία συμβάλλει στη συναισθηματική έκφραση και την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ των παιδιών, ιδίως σε πολυπολιτισμικές αίθουσες διδασκαλίας. Η συμμετοχή σε ρυθμικό αυτοσχεδιασμό προάγει την κοινωνική ένταξη, τον σεβασμό και τη συνεργασία, βοηθώντας στην ανακούφιση της επιθετικότητας και στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μέσω κοινών μουσικών εμπειριών (Noecker-Ribaupierre & Woelfl, 2010). Επιπλέον, η μουσικοθεραπεία προάγει τη μη λεκτική έκφραση, ενισχύοντας την επικοινωνία και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Παρέχει στα παιδιά τη δυνατότητα να διοχετεύουν συναισθήματα, προωθώντας την αυτογνωσία και τη συναισθηματική διαχείριση, βοηθώντας τελικά στην επίλυση συγκρούσεων και δημιουργώντας ένα υποστηρικτικό περιβάλλον που ευνοεί την κατανόηση και τη συνεργασία μεταξύ των μαθητών/τριών (Bermejo, 2021).

Τέλος, τα θεραπευτικά οφέλη της μουσικής είναι αξιοσημείωτα. Η μουσικοθεραπεία είναι αποτελεσματική για παιδιά με επιλεκτική αλαλία, βοηθώντας στην ανακούφιση του άγχους και στην προώθηση της μη λεκτικής επικοινωνίας. Αυτή η θεραπευτική προσέγγιση μπορεί να ενισχύσει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και να μειώσει την επικοινωνιακή ένταση, συμβάλλοντας σε μια ομαλότερη ένταξη σε ομαδικά περιβάλλοντα (Kos, 2022).

Δημιουργική γραφή και αφήγηση

Η δημιουργική γραφή και η αφήγηση, μέσω ιστοριών, ποιημάτων, ημερολογίων ή σεναρίων, αποτελούν ένα αποτελεσματικό μέσο για την επεξεργασία συναισθημάτων και την εξερεύνηση διαφορετικών οπτικών γωνιών σε καταστάσεις σύγκρουσης. Αυτές οι πρακτικές όχι μόνο παρέχουν έναν ασφαλή χώρο για αυτοέκφραση αλλά και

ενισχύουν τις δεξιότητες ενσυναίσθησης και επικοινωνίας (Tsatsou-Nikolouli & Mavrogeni, 2021). Όταν τα συναισθήματα των παιδιών είναι επώδυνα ή πολύ δύσκολα, η αφήγηση μπορεί να τους προσφέρει ένα δίαυλο για να αρχίσουν να κατανοούν το πώς και γιατί αισθάνονται και συμπεριφέρονται με τον τρόπο που το κάνουν (TrunECKONA, 2022).

Μία σημαντική πτυχή είναι η ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης. Οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής ενδυναμώνουν τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, προωθώντας τη συναισθηματική νοημοσύνη και την αυτοαναγνώριση. Αυτή η μέθοδος τα βοηθά αποτελεσματικά να εντοπίσουν και να διαχειριστούν τα συναισθήματα, να κατανοήσουν τις προοπτικές των άλλων και να αναπτύξουν κρίσιμες κοινωνικές δεξιότητες, καθιστώντας τη ένα πολύτιμο εργαλείο στην ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης (Puspitoningrum et al., 2024). Η προσέγγιση της αφήγησης ενθαρρύνει τα παιδιά να επικοινωνούν μέσω της αφήγησης ιστοριών στον εαυτό τους και στον/στη θεραπευτή/τρια, προωθώντας μια στιγμή προβληματισμού πάνω στα συναισθήματα και τους τρόπους ύπαρξης (TrunECKONA, 2022).

Μια άλλη κρίσιμη πτυχή είναι η γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη. Οι δημιουργικές τάξεις χρησιμοποιούν συνεδρίες αφήγησης για να προωθήσουν την ενσυναίσθηση και να υποστηρίξουν την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη, παρέχοντας στα παιδιά τη δυνατότητα να επεξεργάζονται συναισθήματα και να εξερευνούν προοπτικές. Αυτή η προσέγγιση ενισχύει τις δεξιότητες επικοινωνίας και παρέχει έναν ασφαλή χώρο για αυτοέκφραση και επίλυση συγκρούσεων (Jóźwiak, 2023).

Τέλος, τα θεραπευτικά οφέλη της δημιουργικής γραφής και αφήγησης είναι σημαντικά. Οι δημιουργικές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της αφήγησης και της γραφής, προσφέρουν στα παιδιά ένα μέσο για να εκφράσουν συναισθήματα και ανησυχίες, ειδικά σε δύσκολα περιβάλλοντα όπως η ασθένεια ή η αναπηρία. Αυτές οι μέθοδοι είναι ζωτικής σημασίας όταν οι κανονικές διέξοδοι των παιδιών διακόπτονται, προωθώντας τη συναισθηματική επεξεργασία και κατανόηση (Volans & Brown, 2021). Η ψυχοθεραπευτική προσέγγιση μέσω της αφήγησης καθοδηγεί τα παιδιά να αναπτύξουν υπάρχουσες δομές που είναι ενσωματωμένες στις ιστορίες τους, ώστε να ενθαρρύνει τον πειραματισμό στην κατανόηση των νοημάτων, στην επέκταση αυτών των νοημάτων και στην εξέταση άλλων τρόπων κατανόησης των προσωπικών σχέσεων (TrunECKONA, 2022). Οι πρακτικές αυτές μπορούν να προσαρμοστούν σε ατομικά ή ομαδικά περιβάλλοντα, ενισχύοντας τον θεραπευτικό τους αντίκτυπο (Volans & Brown, 2021).

Προκλήσεις και προϋποθέσεις για την ενσωμάτωση της τέχνης

Η ενσωμάτωση καλλιτεχνικών και δημιουργικών προσεγγίσεων στη διαμεσολάβηση συγκρούσεων παρουσιάζει σημαντικές προκλήσεις για τους/τις εκπαιδευτικούς και τους/τις διαμεσολαβητές/τριες. Αυτές οι δυσκολίες πηγάζουν από την πολυπλοκότητα της εφαρμογής της τέχνης σε περιβάλλοντα επίλυσης συγκρούσεων, απαιτώντας μια σε βάθος κατανόηση τόσο των καλλιτεχνικών πρακτικών όσο και της δυναμικής των συγκρούσεων (Ortega-Salgado, 2014).

Μία βασική πρόκληση αφορά την εκπαίδευση και ανάπτυξη ικανοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται εξειδικευμένη κατάρτιση για να εφαρμόσουν αποτελεσματικά τις τεχνικές καλλιτεχνικής διαμεσολάβησης, συμπεριλαμβανομένων δεξιοτήτων

διαχείρισης συγκρούσεων και κατανόησης διαφόρων καλλιτεχνικών μορφών. Προγράμματα συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης είναι απαραίτητα για την επίλυση συγκρούσεων μέσω της τέχνης (Yuferova et al., 2021).

Η αποτελεσματική εφαρμογή προγραμμάτων διαμεσολάβησης στα σχολεία απαιτεί όχι μόνο την κατάρτιση των εκπαιδευτικών, αλλά και τη συμμετοχή εξειδικευμένου προσωπικού. Η παρουσία σχολικών ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών και εκπαιδευμένων διαμεσολαβητών είναι καθοριστική. Αυτοί οι επαγγελματίες παρέχουν θεραπευτικές παρεμβάσεις, διευκολύνουν την επικοινωνία μεταξύ οικογενειών και σχολείων και καθοδηγούν τις διαδικασίες διαμεσολάβησης (González, 2010; Atkinson et al., 2014; Yuferova et al., 2021).

Μια άλλη κρίσιμη πτυχή είναι η προσαρμογή στο εκάστοτε πλαίσιο. Οι καλλιτεχνικές προσεγγίσεις πρέπει να προσαρμόζονται σε συγκεκριμένα κοινωνικοπολιτικά συμφραζόμενα, καθώς η αποτελεσματικότητα της τέχνης μπορεί να διαφέρει σημαντικά. Οι διαμεσολαβητές/τριες οφείλουν να διαχειρίζονται τις ποικίλες πολιτισμικές ερμηνείες της τέχνης (Kim et al., 2016), ενώ οι εκπαιδευτικοί καλούνται να κατανοήσουν τις έννοιες της τέχνης και των συγκρούσεων, αντιμετωπίζοντας τη σύγκρουση ως πηγή μάθησης (Ortega-Salgado, 2014).

Τέλος, η αξιολόγηση και τα εμπειρικά δεδομένα αποτελούν σημαντική πρόκληση. Υπάρχει έλλειψη εμπειρικής έρευνας που να αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των προσεγγίσεων που βασίζονται στις τέχνες στην επίλυση συγκρούσεων. Είναι κρίσιμη η ανάγκη για πιο ολοκληρωμένες μελέτες που θα αξιολογούν το μετασχηματιστικό δυναμικό της τέχνης σε καταστάσεις σύγκρουσης, ώστε να προωθηθούν αυτές οι πρακτικές (Bang, 2016).

► ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα εργασία ανέδειξε τη σχολική διαμεσολάβηση ως ένα θεμελιώδες εργαλείο για την αποτελεσματική διαχείριση των αναπόφευκτων συγκρούσεων που αναφύονται στο σχολικό περιβάλλον (Khaliq et al., 2014; Wrótniak, 2022). Αναλύθηκε η φύση των συγκρούσεων ως ευκαιρίες για μάθηση και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων (Moldovan & Bocos, 2022), καθώς και οι ποικίλες πρακτικές αντιμετώπισής τους, από την έγκαιρη παρέμβαση έως την ενίσχυση της ενσυναίσθησης και των φιλοκοινωνικών συμπεριφορών (Akgun & Araz, 2014; Rembush et al., 2022).

Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στον καινοτόμο ρόλο της τέχνης και της δημιουργικότητας στη διαδικασία της διαμεσολάβησης. Όπως υποστηρίχθηκε, οι εικαστικές τέχνες, το θεατρικό παιχνίδι, η μουσική, η κίνηση και η δημιουργική γραφή λειτουργούν ως ισχυρά μέσα μη λεκτικής έκφρασης, επιτρέποντας στα παιδιά να επεξεργαστούν και να εκφράσουν δύσκολα συναισθήματα, να αναπτύξουν ενσυναίσθηση και να εξερευνήσουν διαφορετικές προοπτικές (Kind, 2016; Tsatsou-Nikolouli, & Manrogeni, 2021). Αυτές οι καλλιτεχνικές προσεγγίσεις προάγουν τη συναισθηματική νοημοσύνη (Puspitoningrum et al., 2024), ενισχύουν τις επικοινωνιακές δεξιότητες και μειώνουν το στρες, δημιουργώντας ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον για την επίλυση των διαφορών (Shulsky & Kirkwood, 2015; Harper, 2017). Επομένως, αναδεικνύεται ότι η τέχνη μπορεί να λειτουργήσει ως ένα ισχυρό μέσο για την κατανόηση και έκφραση συναισθημάτων, τόσο των προσωπικών όσο και των άλλων, γεφυρώνοντας τα επικοινωνιακά χάσματα που ενδέχεται να δημιουργούνται από τη λεκτική επικοινωνία. Αποτελεί μια καθολική γλώσσα, προσβάσιμη ανεξαρτήτως πολιτισμικού υποβάθρου.

Ωστόσο, η αποτελεσματική ενσωμάτωση αυτών των δημιουργικών προσεγγίσεων δε στερείται προκλήσεων. Απαιτείται εξειδικευμένη κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε τεχνικές καλλιτεχνικής διαμεσολάβησης (Yuferova et al., 2021), καθώς και η συμμετοχή εξειδικευμένου προσωπικού, όπως σχολικοί ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί και εκπαιδευμένοι διαμεσολαβητές (González, 2010; Atkinson et al., 2014). Αυτοί οι επαγγελματίες είναι ζωτικής σημασίας για τη διαχείριση σύνθετων περιστατικών και την παροχή της απαραίτητης υποστήριξης. Η επαρκής στελέχωση των σχολείων με αυτό το εξειδικευμένο προσωπικό κρίνεται ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχή εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων διαμεσολάβησης και την αξιοποίηση των καλλιτεχνικών προσεγγίσεων, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ψυχική υγεία και την κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών/τριών.

Επιπλέον, η προσαρμογή των καλλιτεχνικών προσεγγίσεων στο εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο είναι αναγκαία, δεδομένων των ποικίλων ερμηνειών της τέχνης (Kim et al., 2016). Τέλος, αναδείχθηκε η έλλειψη εμπειρικής έρευνας που να αξιολογεί συστηματικά την αποτελεσματικότητα των βασιζόμενων στην τέχνη προσεγγίσεων στην επίλυση συγκρούσεων (Bang, 2016). Αυτό το κενό στη βιβλιογραφία υπογραμμίζει την ανάγκη για πιο ολοκληρωμένες μελέτες που θα τεκμηριώσουν το μετασχηματιστικό δυναμικό της τέχνης, προκειμένου να ενισχυθεί η επιστημονική τεκμηρίωση αλλά και για να υπάρξει καθοδήγηση για τις βέλτιστες πρακτικές.

Συμπερασματικά, η σχολική διαμεσολάβηση, ενισχυμένη από τη δύναμη της τέχνης και της δημιουργικότητας, προσφέρει μια πολλά υποσχόμενη οδό για την καλλιέργεια ενός αρμονικού και συνεργατικού σχολικού κλίματος. Η υλοποίηση αυτών των προσεγγίσεων απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση που περιλαμβάνει επαρκή κατάρτιση, εξειδικευμένη υποστήριξη προσωπικού και συνεχή εμπειρική αξιολόγηση. Μόνο τότε θα μπορεί να αξιοποιηθεί πλήρως η διαμεσολάβηση ως μια τέχνη που απαιτεί φαντασία, ενσυναίσθηση και την ικανότητα να βλέπει κανείς πέρα από την επιφάνεια της διαφωνίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Akgun, S., & Araz, A. (2014). The effects of conflict resolution education on conflict resolution skills, social competence, and aggression in Turkish elementary school students. *Journal of Peace Education, 11*(1), 30–45.
- Andrews, M. C. (2017). *Supporting conflict resolution in an early childhood Montessori environment* (Unpublished Master's Thesis). Catherine University, Sophia Repository. Retrieved from <https://sophia.stkate.edu/maed/206>
- Athanasekou, M. (2024). Nurturing children's mental resilience through art, play, and creativity. In *Building mental resilience in children: Positive psychology, emotional intelligence, and play*. IGI Global, 285–301.
- Atkinson, C., Squires, G., Bragg, J., Muscutt, J., & Wasilewski, D. (2014). Facilitators and barriers to the provision of therapeutic interventions by school psychologists. *School Psychology International, 35*(4), 384–397.
- Bang, A. H. (2016). The restorative and transformative power of the arts in conflict resolution. *Journal of Transformative Education, 14*(4), 355–376.
- Bermejo, M. T. F. (2021). La musicoterapia y las emociones como recurso para la resolución de conflictos en el aula. *Revista de investigación en Musicoterapia, 4*, 45–55.

- Cervantes-Barraza, J., Cabañas-Sánchez, G., & Reid, D. (2019). Complex argumentation in elementary school. *PNA. Revista de Investigación en Didáctica de la Matemática*, 13(4), 221–246.
- Ćirić, M., Pavićević, M., & Ćirić, N. (2018). Conflicts in elementary schools through students' perception. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*, 1(2), 101–112.
- Dell'Aquila, E., Vallone, F., Zurlo, M. C., & Marocco, D. (2020). Creating digital environments for interethnic conflict management. In *Methodologies and Intelligent Systems for Technology Enhanced Learning, 9th International Conference, Workshops*. Springer International Publishing, 81–88.
- Dickinson, S., & Schaffer, M. (1991). Art, images, communications and children. *Leonardo*, 24(2), 189–192.
- Ferreira da Silva, L. M., & Vinha, T. P. (2017). Conflicts among students from 8 to 9 years old: teasing and annoying behavior. *Revista Ibero-Americana de Estudos em Educação*, 1901–1918.
- González, A. M. (2010). La mediación artística: un modelo de educación artística para la intervención social a través del arte. *Revista Iberoamericana de Educación*, 52(2), 1–9.
- Harper, E. (2017). *Musical learning, development and mediation: A case study of the Delta Langbroek Band in the Music van de Caab project in the Western Cape* (Unpublished Master's Thesis). University of Cape Town. Retrieved from <http://hdl.handle.net/11427/24894>
- Harun-Or-Rashid, M. (2022). Evaluation of a conflict in a learning environment: Does it always fetch a negative outcome? *International Journal of Scientific and Research Publications*, 12(11), 234–244.
- Józwiak, G. (2023). Classroom storytelling sessions target emotions. *Children and Young People Now*, 2023(5), 46–47.
- Kakungulu, S. J. (2024). Art as a form of communication for trauma survivors. *Research Invention Journal of Research in Education*, 4(2), 6–11.
- Kesebir, S., Lee, S. Y., Qiu, J., & Pillutla, M. (2020). Same-sex peer norms: implications for gender differences in negotiation. In *Research Handbook on Gender and Negotiation*. Edward Elgar, 117–131.
- Khaliq, F., Ghaffar, A., Zaman, A., Saeed, S., & Hussain, S. (2014). Impact of school environment on conflict resolution skills development of students. *Journal of Applied & Environmental Biological Sciences*, 4(8S), 371–379.
- Kiliç, S. (2023). Eğitim yönetiminde örgütsel çatışma kaynaklarının çeşitli farklılıklar açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(29), 73–86.
- Kim, S., Kollontai, P., & Yore, S. (Eds.). (2016). *Mediating peace: Reconciliation through visual art, music and film*. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Kind, S. (2016). Introduction: The visual arts in early childhood education. *Journal of Childhood Studies*, 3–3.
- Kiriazis, N., & Hadzilacos, T. (2022). Designing a peer-mediation serious game. *International Association for Development of the Information Society*.
- Korpela, R., Kurhila, S., & Stevanovic, M. (2022). Apologizing in elementary school peer conflict mediation. *Research on Language and Social Interaction*, 55(1), 1–17.

- Kos, E. (2022). Music therapy and music-based intervention as a form of therapeutic and educational work with preschool and early school-aged children with selective mutism. *Psychiatria i Psychologia Kliniczna*, 22(3), 186–192.
- Kushmatova, D., & Olimjonova, F. (2023). Conflict situations in the student environment. *Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences*, 3(2), 82–84.
- Lagiou, A., Asimaki, A., Koustourakis, G., & Nikolaou, G. (2021). The effect of school space on pedagogical practices and students' learning outcomes: A review of scientific sociological literature. *Open Journal*, 31.
- Lešková, L., & Haburajová Ilavská, L. (2023). Peer mediation as a means of eliminating conflict in the school environment. *Journal of Education Culture and Society*, 14(1), 161–184.
- Lourenço, A. A., Valente, S. N., Dominguez-Lara, S., & Fulano, C. S. (2023). The teachers' personality factors on classroom conflict management. *Revista Electrónica Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, 26(2), 161–177.
- Mahardika, S. N., & Sa'ud, U. S. (2020, March). Study literature of the influence of the development social skills elementary school students to the competence pedagogic teacher on social science learning. In *International Conference on Elementary Education* (Vol. 2, No. 1), 1403-1409.
- Moldovan, D. M., & Bocoş, M. D. (2022). Specific strategies and models in approaching conflicts among primary school students. In I. Albulescu & C. Stan (Eds.), *Education, reflection, development-ERD 2021, European Proceedings of Educational Sciences* (Vol. 2). European Publisher, 13–22. Retrieved from <https://doi.org/10.15405/epes.22032.2>
- Mota, M. J. M., Lando, G. A., & do Nascimento, E. F. (2022). School mediation as a social technology to fight violence and guarantee rights to the LGBTQIA+ population. *Revista Inclusiones*, 9(4), 421–443.
- No, L. (2024a). *Art as a window to emotions: A study on the impact of conflict on children's drawings*. SSRN. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=5008520>
- No, L. (2024b). *Therapeutic effects of art on emotional expression in conflict-affected students*. SSRN. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=5008433>
- Noecker-Ribaupierre, M., & Woelfl, A. (2010). Music to counter violence: A preventative approach for working with adolescents in schools. *Nordic Journal of Music Therapy*, 19(2), 151–161.
- Ortega-Salgado, C. (2014). El uso del conflicto en la enseñanza del arte. *Revista Electrónica Educare*, 18(3), 221–236.
- Palupi, W., Hafidah, R., & Karsono, K. (2019). Song and movement as media of early childhood language development. *Early Childhood Education and Development Journal*, 1(1), 12–19.
- Puspitoningrum, E., Khan, R. I., & Swanjaya, D. (2024). Creative writing as an effort to improve children's emotional intelligence. *Qubahan Academic Journal*, 4(3), 1–12.
- Rembush, E., Heman, P., Klietz, E., & Leong, J. (2022). Peacemaking: Conflict resolution using Cool Clues for elementary students. *Spectrum*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/357628559_Peacemaking_Conflict_resolution_using_Cool_Clues_for_elementary_students
- Rillo-Albert, A., de Ocariz, U. S., & Lavega-Burgués, P. (2022). Conflict education in physical education from a gender perspective: The traditional game as a pedagogical tool—relationships and emotions between adolescent girls and boys.

- In *Handbook of Research on Using Motor Games in Teaching and Learning Strategy*. IGI Global, 201–226.
- Round, A., Baker, W., & Rayner, C. (2017). Using visual arts to encourage children with autism spectrum disorder to communicate their feelings and emotions. *Childhood Education, 91*, 363–369.
- Shulsky, D., & Kirkwood, D. (2015). Beyond tempera paint: authentically exploring visual art in early childhood. *Childhood Education, 91*(5), 363–369.
- Sousinha, A., & de Almeida, A. F. (2019). Effects in self-perception and relationships after a brief experience of role-playing game with 7th grade students. In *Edulearn19 Proceedings*. IATED, 10307–10314.
- de Souza, J. S., Teixeira, A. P., da Silva, J. M., Pessoa, D. A., de Mascena Costa, L. A., Veras, A. L. C., & Coutinho, D. J. G. (2023). Conflict at school: school environment as a space for embracement/mediation and teacher interventions in the learning relationship. *Revista Ibero-Americana de Humanidades, Ciências e Educação*.
- Treewong, P. (2022). Movement and rhythm activities with creativity for early childhood. *International Journal of Social Science and Economic Research, 7*(12), 3881–3891.
- Truneckova, D. (2022). Elaborating children's constructions through story telling. *Journal of Constructivist Psychology, 35*(4), 1208–1217.
- Tsatsou-Nikolouli, S., & Mavrogeni, S. (2021). Enhancing empathy through a creative writing program in elementary school. *International Journal of Educational Studies, 4*(2), 47–53.
- Valente, S., Lourenço, A. A., & Németh, Z. (2020). School conflicts: causes and management strategies in classroom relationships. In *Interpersonal Relationships*. IntechOpen Limited.
- Volans, A., & Brown, E. (2021). Children expressing themselves. In *Oxford Textbook of Palliative Care for Children*, 95.
- Voz, A., & Voz, A. M. (2025). Visual arts literacies and neuroaesthetics: Diversifying meaning making. In B. Peters (Ed.), *Arts-based multiliteracies for teaching and learning*. Hershey, PA: IGI Global, 245–268.
- Wehlan, C. W., & Reinke, A. J. (2023). Reimagining conflict management pedagogy through fantastical role-play simulations. *International Studies Perspectives, 24*(2), 128–147.
- Whiteside, R. (2016). Peer mediation as a viable option for school conflict resolution programs. *Undergraduate Journal of Service Learning & Community-Based Research, 5*, 1–10.
- Woods, L. K. (2023). *The effect of percussion and rhythm-based interventions on children with social, emotional and behavioral goals* (Unpublished Master's Thesis). Illinois State University.
- Wojtanowicz, K. (2016). Mediacje rówieśnicze jako metoda wychowawcza. *Studia Socialia Cracoviensia, 8*(2), 145–155.
- Wołk, K. (2022). The possibility of using mediation in the work of a school counsellor. *Issues in Childhood Care and Education, 615*(10), 25–41.
- Wrótniak, J. (2022). School mediation as a tool supporting the education process. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas Pedagogika, 2*.
- Yuferova, M., Koryakovtseva, O., & Bugaichuk, T. (2021). Mediation in education and development of conflictological competence of the teacher. In *Society*.

Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference
(Vol. 2), 646–655. Retrieved from <https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6481>